

افزایش روابط امریکا و ازبکستان، اهداف و نگاه دو جانبه

فرزاد رضایی بونش

21-04-2013

مرکز بین المللی مطالعات صلح_ipsc

واژگان کلیدی: روابط واشنگتن و تاشکند، افزایش روابط امریکا و ازبکستان، آینده روابط امریکا و ازبکستان، اهداف و نگاه دو جانبه در روابط امریکا و ازبکستان

بیان رخداد:

بعد از یازده سپتامبر آمریکا توانست، چندین موافقتنامه نظامی کوتاه مدت با کشورهای قرقیزستان، ازبکستان، تاجیکستان و قزاقستان برای استقرار نظامیان این کشور و یا استفاده از تجهیزات و پایگاه‌های آنها منعقد کند. بر اساس این توافقنامه‌ها، حدود 1500 سرباز آمریکایی در پایگاهی در خان‌آباد در ازبکستان مستقر شدند و همکاری‌های نظامی میان آمریکا و ازبکستان تا سال 2004 میلادی ادامه یافت. کشتار اندیجان در سال 2005، موجب توقف این روند شد. در این حال تاشکند در راستای ایجاد روابط با آمریکا در سال 2009 به آمریکا پیشنهاد داد که می‌تواند از پایگاه نظامی ترمذ استفاده کند. یعنی پس از تیرگی روابط تاشکند با واشنگتن و دیکتاتور نامیدن اسلام کریم اف اندک اندک امریکا تحریم‌های علیه این کشور را کاهش داد و روابط دوباره از سرگرفته شد. چنانچه در سپتامبر 2011 دفتر اوباما به کنگره آمریکا پیشنهاد داد تا تحریم نظامی ازبکستان را لغو کنند و فروش اسلحه به ازبکستان از سر گرفته شود. در این حال در يك سال گذشته نیز روابط دو کشور بعد دیگری به خود گفته و رفت و آمدهای مقامات دو کشور افزایش یافته است. چنانچه اخیراً عبدالعزیز کاملاف وزیر امور خارجه ازبکستان در رأس هیئتی به آمریکا رفت و چندی پیش نیز «دیوید سیدنی» معاون وزیر دفاع آمریکا و هیئتی از کنگره آمریکا به ریاست «دانا لوراباخر» در سفرهای جداگانه‌ای به تاشکند مذاکراتی با مقامات ازبک انجام دادند. در این راستا اگر به روابط کنونی دو کشور توجه کنیم برای بررسی بیشتر این روابط باید به بسترها و اهداف دو کشور در افزایش روابط نیز توجه کنیم. در این نوشتار ما تلاش میکنیم به چرایی گسترش روابط امریکا و ازبکستان بپردازیم:

تحلیل رخداد:

اگر به بسترها و اهداف دو کشور امریکا و ازبکستان در گسترش روابط توجه کنیم این اهداف و بسترها در چند متغیر نمود بیشتری دارد:

تهدید اسلام گرایی و احتمال بی ثباتی در ازبکستان: حرکت اسلامی ازبکستان قبلا بیشتر در پاکستان و افغانستان استقرار یافته بود تا در ازبکستان، اما اکنون با توجه به رویکرد این گروه برای بازگشت به آسیای مرکزی ازبکستان این رویکرد را تهدیدی فزاینده می داند. چنانچه فعالیت‌های اخیر مرتبط با حرکت اسلامی ازبکستان در دره فرغانه و در امتداد مرز قرقیزستان و ازبکستان و اشاره مقام های امنیتی ازبکستان نیز به استقرار تدریجی مجدد شبه‌نظامیان اسلام گرا موجب شده است تا شکنند تهدید این گروه را بیشتر حس کند و تلاش کند با بهره گیری از حمایت های چند بعدی و اشنگتن به سرکوب بیشتر آنان بپردازد. در کنار این امر هم باید توجه داشت که پس از بروز انقلاب های عربی در منطقه خاورمیانه و همچنین نوع نظام اقتدارگرا و بسته ازبکستان احتمال وقوع چنین رخدادهایی در این کشور وجود داشته است و تا شکنند اکنون به حمایت بیشتر غرب از مشروعیت رهبری خود نیاز دارد. در این حال باید توجه داشت که جدا از احتمال فشارهای سیاسی روسیه (با توجه به چالش های دو سویه در روابط) آمریکا نیز می‌تواند مخالفان سیاسی ازبک را تقویت کند یا حتی راه ورود گروه‌های افراط گرا به ازبکستان را باز بگذارد. همین امر مورد توجه بیشتر ازبکستان به افزایش روابط با امریکا شده است.

مدرنیزه کردن ارتش ازبکستان و کمک های نظامی امریکا: با در نظر گرفتن اختلافات يك ساله گذشته روسیه با ازبکستان و خروج ازبکستان از پیمان امنیت دسته جمعی در واقع ازبکستان اکنون نیازمند به مدرنیزه کردن ارتش خود می باشد. این در حالی است که با افزایش روابط و طرح اعطای تجهیزات نظامی روسیه به قرقیزستان و تاجیکستان، تمدید پایگاه روسیه در تاجیکستان و توافق در مورد ایجاد پایگاه مشترک نظامی در قرقیزستان نگرانی مقامات ازبکستان بیشتر شده است. در این حال با توجه به نوع همکاری تا شکنند با امریکا در افغانستان این کشور اکنون خواستار مدرنیزه کردن ارتش خود است. در این راستا چون با نزدیک شدن به پایان مأموریت نظامی امریکا در افغانستان تا سال ۲۰۱۴ آمریکا در نظر دارد تا بخشی از تجهیزات فنی مورد استفاده در افغانستان را به ازبکستان منتقل کند و این تجهیزات بنا به برخی برآوردها تا ۱۰ میلیارد دلار است، ازبکستان قصد دارد بیشتر این تجهیزات را کسب کند. در این شرایط از آنجا که قبلا بریتانیا به کشورهای امریکا و آلمان پیشنهاد داده تا تجهیزات خود را در اختیار ازبکستان قرار دهند و امریکا و بریتانیا هم مذاکراتی با تا شکنند را در این راستا انجام داده اند. اکنون به نظر می رسد ازبک ها به تبع فاصله گرفتن بیشتر از روسیه خواستار در اختیار داشتن تجهیزات نظامی بیشتر از جمله هواپیمای

بدون سرنشین، توپخانه مدرن، هلیکوپترهای جنگی، خودروهای زرهی و ... هستند. این امر در کنار تقویت ساختار سیاسی ازبکستان در مقابل شورش ها و تحریکات بنیادگرایان عملا می تواند به نقش و خواسته ازبکستان در تقویت نقش رهبری خود در آسیای مرکزی هم کمک کند.

نقش ازبکستان در ترانزیت محموله های نظامی امریکا و کمک به خروج امن از افغانستان: در يك سال اخير ازبکستان به یکی از راه های عمده تدارکات نیروهای ناتو در افغانستان تبدیل شده و حدود ۷۰ درصد مواد سوختی افغانستان نیز از طریق ازبکستان تامین می شود. در گذشته به دلیل چالشهای زیاد ناتو با پاکستان و افزایش خطرات در کریدور جنوب برای تامین نیاز نیروهای ناتو و واشنگتن مذاکره هایی با کشورهای همانند ترکمنستان و تاجیکستان انجام داد اما عملا نتوانست جایگزین بهتری از ازبکستان پیدا کند. بنابراین نقش ازبکستان در ترانزیت محموله های نظامی افزایش یافته است. اکنون نیز با توجه به نوع ساختار سیاسی بسته ازبکستان و وجود ناامنی های کمتر نسبت به پاکستان، امریکایی ها می خواهند جدا از تامین امنیت کامل تامین تدارکات مورد نیاز خود در دوران خورج تا پایان سال ۲۰۱۴ نیز امنیت کاملی داشته باشند. در کنار این امر هم تعهد ازبکستان درباره ی ترانزیت کالاهای ناتو به افغانستان (برخلاف پاکستان) و اکنون نیز خرج امن ناتو از افغانستان موجب اطمینان امریکا از این نقش شده است.

حمایت های امریکا از نقش ازبکستان در منطقه: در واقع ازبکستان بیش از ۶۰ درصد ذخایر آبی آسیای مرکزی را برای آبیاری زمین های کشاورزی خود استفاده می کند. ازبکستان در دو دهه گذشته اختلافات گسترده ای بر سر منابع انرژی با تاجیکستان و قرقیزستان داشته است. این کشور اکنون بیم دارد با احداث نیروگاه های تاجیکستان و قرقیزستان با بحران کمبود آب مواجه شود. در این حال تاشکند تلاش میکند در برابر افزایش روابط روسیه با تاجیکستان و قرقیزستان در سایه گسترش روابط با امریکا به نوعی در راه برقراری توازن حرکت کرده و جدا از جلوگیری از انجام عملیات احداث نیروگاه های بزرگ برق-آبی در قرقیزستان و تاجیکستان فشارهایی را بر این دو کشور وارد کند. در کنار این نیز حمایت امریکا از این کشور می تواند به تقویت نقش ازبکستان در افغانستان پس از 2014 بیانجامد.

رقابت امریکا با روسیه و چین در آسیای مرکزی و توجه به حضور گسترده تر امریکا در منطقه: ایجاد اتحادیه اوراسیا از سوی روسیه با مشارکت کشورهای همسود با موج انتقادات محافل سیاسی و کارشناسی آمریکایی روبرو شد و حتی کلینتون وزیر امور خارجه پیشین امریکا اعلام کرد که واشنگتن نخواهد گذاشت روسیه با پوشش اتحادیه گمرکی و اتحادیه اوراسیا

اقدام به احیای دوباره شوروی کند. این امر در حالی است که پوتین هدف این اتحادیه را نه احیای دوباره شوروی بلکه تعمیق همگرایی سیاسی و اقتصادی کشورهای عضو دانسته است. در این میان باید گفت نوع نگاه روسیه به حفظ و گسترش قدرت خود در آسیای مرکزی موجب شده است تا واشنگتن پس از خروج از افغانستان به دنبال تقویت حضور و نفوذ خود در آسیای مرکزی برای مهار روسیه، چین باشد. در این راستا از یک سو برای ایجاد فاصله میان منطقه با روسیه از راه متحدان خود در اروپا و منطقه اقدام می کند و از سویی نیز به گونه مستقیم به تقویت روابط نظامی و امنیتی خود با این کشور ها می پردازد. اکنون نیز پس از مرحله سردی روابط ازبکستان با تقویت گسترده روابط دو جانبه سیاسی، اقتصادی و نظامی با تاشکند این امر هم مانعی برای تحقق برنامه های مسکو است و هم با تقویت روابط ازبکستان و امریکا به نوعی نفوذ روبه گسترش چین در منطقه را کنترل خواهد کرد. در کنار این امر باید توجه داشت که جدا از امکان ایجاد لابی های غربگرا در این کشورها طرح هایی چون جاده جدید ابریشم می تواند فاصله ازبکستان از روسیه را گسترش دهد. یعنی امریکاییهایی که قبلا کریم اف را به عنوان یک دیکتاتور معرفی می کردند، جدا از مشروعیت دادن به ادامه کار اسلام کریم اف در دوران کنونی بیش از آنکه به مسائلی همانند حقوق بشر اقتدارگرایی و.. (ازبکستان در درجه بندی بین المللی از لحاظ حقوق بشری، دموکراسی، آزادی بیان و فساد، بصورت ثابت در سطوح پایینی قرار دارد.) توجه کنند به منافع سیاسی امنیت و نظامی خود در منطقه می اندیشند.

چشم انداز رخداد:

ازبکستان به عنوان پرجمعیت ترین کشور در منطقه با داشتن ذخایر معدنی و یک بازار بزرگ مصرف کننده است. این کشور اکنون با تهدیدها و چالشهای داخلی و منطقه ای روبرو بوده و آینده بحران افغانستان، نوع تهدید زایی اسلام گرایان، فشارهای روسیه و آینده اختلافات گسترده با همسایگان میتواند به کاهش نقش این کشور در منطقه بیانجامد. در این حال افزایش همکاری های چند بعدی با امریکا جدا از کمک به داعیه رهبری این کشور در منطقه موجب کسب امتیازات گسترده نظامی سیاسی و اقتصادی خواهد شد. همچنین این امر مانع از حمایت غرب از مخالفان سیاسی دموکراسی خواه و اسلام گرایان در کشور خواهد شد. در این حال اکنون با خروج ازبکستان از سازمان پیمان امنیت جمعی روابط امریکا و ازبکستان می تواند سطح گسترده تری از مسائل را در بعد امنیت منطقه ای، تهدیدات مرزی، تروریسم بازسازی اقتصادی و.. را در برگیرد. در این حال با توجه به میل گسترده امریکا برای حضور و نفوذ گسترده در آسیای مرکزی برای مقابله با چین و روسیه ایجاد پایگاه های نظامی در آینده در ازبکستان به واشنگتن اجازه می دهند که چین و روسیه را بیشتر کنترل کند. یعنی اکنون نیز امریکا به طور رسمی و غیررسمی از چند پایگاه

هوایی ازبکستان برای ترانزیت محموله‌های نظامی و غیرنظامی مورد نیاز خود به افغانستان استفاده می‌کند و ممکن است پایگاه‌های در اختیار گیرد. در این حال با توجه به افزایش توجه دو کشور به افزایش روابط باید منتظر گسترش رو به رشد روابط دو کشور در کوتاه مدت و میان مدت در ابعاد مختلف و حتی واگذاری پایگاه‌های نظامی به آمریکا در ازبکستان بود. این امر جدا از منافع دو سویه آمریکا و ازبکستان می‌توان نوعی ائتلاف راهبردی بین آمریکا و ازبکستان در آسیای مرکزی را شکل دهد.